

Noordpool opnieuw heilig verklaard

AUTEUR Paul van der Vlis

FOTOGRAFIE Ansgar Walk

Door technologische ontwikkelingen, klimaatverandering en de groeiende vraag naar fossiele brandstoffen is de Noordpool beter bereikbaar en beter exploiteerbaar geworden. Amerika, Rusland, Noorwegen en Denemarken hopen allemaal een graantje van de onder het ijs veronderstelde rijkdommen mee te pikken. De Inuit hebben echter de oudste rechten en voor hun is de Noordpool écht heilig.

Door de opwarming van de aarde lijken de rijkdommen van de Noordpool zowel fysiek als geopolitiek te ontdooien. Tot 2001 werd de Noordpool de facto beschouwd als internationaal territorium. Landen als Canada en Denemarken hadden op papier claims op delen van de noordelijke poolkap, maar deze werden niet officieel erkend. Het gebied werd ook niet erg belangrijk gevonden, omdat exploitatie van het Noordpoolzeebed en de waterwegen economisch niet rendabel was. Door het smelten van de ijskappen en het, zoals het er nu naar uitziet, opwarmen van de aarde lijkt economische exploitatie in de toekomst wel haalbaar. Als we alleen al naar de activiteiten van het afgelopen jaar kijken, lijken we te maken te hebben met het nieuwe heilige land. De Inuit zijn al duizenden jaren overtuigd van de mythische eigenschappen van de Noordpool, en dat besef begint nu ook bij andere partijen door te dringen, al liggen de belangen van de poollanden (de Verenigde Staten, Canada, Denemarken en Noorwegen) iets anders. Met ongekende haast worden nieuwe territoriale claims in de poolregio ingediend en bestaande claims bekrachtigd. Vanwaar deze spoed? En wat staat er precies op het spel?

Territoriumdrift

Op 2 augustus 2007 vertrok de Russische expeditie Arktika 2007 met een kleine onderzeeër naar de bodem van de Noordpool. Daar werd de Russische vlag geplant, en men nam grondmonsters die konden aantonen dat het Lomonosov Rif en het Mendelejev Rif, die onder de Noordpool lopen, deel uitmaken van Ruslands continentale plaat en daarmee Rusland toebehoren. Dit is een claim waar de overige poollanden het niet mee eens zijn. Het planten van de vlag zwengelde het tot dan toe sluimerende territoriale beslissingsproces met een schok aan. Denemarken en Noorwegen kondigden onmiddellijk een aantal nieuwe onderzoeken aan om hun claims uit 2006 te ondersteunen, Canada is van plan een nieuwe militaire basis op de pool te bouwen, en de Verenigde Staten lijken zich in 2008 te willen aansluiten bij het VN Zeerechtverdrag om haar belangen te kunnen verdedigen. Dit verdrag uit 1982 is op de Verenigde Staten na door alle poollanden ondertekend. Dit verdrag reguleert vrijwel al het menselijke gebruik van de zee, waaronder visserij en mijnbouw. Volgens de regels van dit verdrag kunnen landen het gebied tot tweehonderd zeemijl (370 kilometer) uit hun kust claimen als economische zone en zelfs nog verder als zij kunnen aantonen dat de betreffende zone zich boven hun continentale plaat bevindt. Op deze regel proberen de poollanden nu aanspraak te maken.

Belangrijk in deze is het feit dat een claim tot uitbreiding van de economische zone binnen tien jaar na ratificatie van het verdrag moet worden ingediend. De deadlines van Rusland en Noorwegen waren in respectievelijk 2007 en 2006. Canada moet haar claim voor 2013

bekendmaken en Denemarken voor 2014. De Verenigde Staten hebben het verdrag nog niet geratificeerd, maar zullen dat naar verwachting in 2008 doen. Amerika wilde territoriale beslissingen tot nog toe niet uit handen geven, maar lijkt zich nu te realiseren dat haar belangen beter vertegenwoordigd kunnen worden binnen de Verenigde Naties.

Olie en de nieuwe zijderoute

Het genoemde VN-verdrag is dus een belangrijke aanleiding om juist nu, op het laatste nippertje, de noordelijke territoria te claimen, maar wat schieten deze landen ermee op om een enorme massa ijs te bezitten? Ten eerste, zoals zo vaak, olie en gas. De United States Geological Survey (USGS) schatte in een rapport uit 2000 dat 25 procent van de nog niet ontdekte olie op de Noordpool te vinden zou zijn. Met het oog op de slinkende energievoorraden is dit natuurlijk een enorme aanwinst. Het USGS had het in haar rapport echter nadrukkelijk over nog te vinden voorraden en niet over aangetoonde olie- en gasvelden. Inmiddels heeft onderzoek uitgewezen dat de olie- en gasreserves veel kleiner zijn dan verwacht. De meest recente schatting is dat er per dag niet meer dan drie miljoen vaten olie en vijf miljoen vaten gas naar boven gehaald kunnen worden en pas nadat alle technologische en logistieke problemen opgelost zijn. Competitief met de OPEC, die 35 miljoen vaten olie per dag produceert, is het dus lang niet. En in de totale wereldproductie van 85 miljoen vaten olie per dag het is slechts een klein aandeel.

De Inuit hebben na duizenden jaren in een mensonvriendelijk klimaat te hebben geleefd een heilige band met de Noordpool ontwikkeld.

Een andere belangrijke ontwikkeling is dat door het smelten van het ijs de noordwest route beter bevaarbaar wordt. Dit kan een grote economische impact hebben. De noordwest passage voert onder andere door de Beringstraat en is een interessante vaarroute tussen Europa en Azië, want het is ruim vierduizend kilometer korter dan de bestaande vaarwegen. In 2007 was het ijs voor het eerst ver genoeg teruggetrokken om de route navigeerbaar te maken voor commercieel transport. De verwachtingen zijn hooggespannen, en er wordt zelfs opgemerkt dat het de regio kan transformeren, zoals het Suezkanaal het Midden-Oosten heeft veranderd. Canada beschouwt deze doorgang als territoriaal water dat onder haar jurisdictie valt. Daarmee zou Canada de volledige economische en strategische controle hebben: niet alleen het recht op de natuurlijke hulpbronnen, maar ook om de passage eventueel af te sluiten. De Verenigde Staten en ook de Europese Unie beschouwen het daarentegen als een internationale straat waar ieder schip te allen tijde het recht van passage heeft. Ook hier geldt echter dat de volledige bevaarbaarheid van de noordwest route op korte termijn een optimistische inschatting is, maar de belangen als het daadwerkelijk zover komt zijn groot. Natuurlijke hulpbronnen zijn er dus inderdaad te vinden, al is de vraag

hoe rendabel die gewonnen kunnen worden, en de eventuele vaarroutes zijn veelbelovend. Toch lijkt er achter deze economische belangen ook nog een geopolitieke reden schuil te gaan. President Poetin heeft Ruslands nationale trots opgepoetst en werd daarbij onder meer geholpen door de enorm gestegen olieprijs. Hierdoor kon Rusland haar internationale macht uitbreiden en deinsde ze er niet meer voor terug om tegenover het Westen haar nationale belangen voorop te plaatsen. Het heeft schijnbaar de weg vrijgemaakt om te claimen wat Rusland zich denkt te kunnen permitteren, en dat er internationaal gemord wordt om het landjepik lijkt voor Poetin onbelangrijk. Ruslands strategische doel lijkt om de Europese energiemarkt onder controle te krijgen en de claim op een mogelijk groot olie- en gasveld sluit hier perfect bij aan. Het planten van de Russische vlag is in deze context door de overige poollanden als een nationalistische en bijna koloniale actie geïnterpreteerd, wat uiteindelijk tot tegenclaims en nieuwe onderzoeken heeft geleid.

Vergeten wij niet de Inuit?

Sterk onderbelicht in deze geopolitieke rel is de inheemse bevolking van de Noordpoolregio. De vele Inuitstammen, verspreid over het grondgebied van Alaska, Canada, Groenland en Rusland, hebben een historische aanspraak op het land en de hulpbronnen. Ze leven al duizenden jaren in een zeer mensonvriendelijk milieu, waardoor er een heilige binding met de Noordpool is ontstaan. Het gaf aanleiding tot mythische verhalen over de zeehonden- en walvisjacht, over het Noorderlicht als een reflectie van het hiernamaals en over de godin Sedna, Moeder van de Zee, die onder het ijs huist (in plaats van olie). Gevreesd wordt dat de recente ontwikkelingen een bedreiging vormen voor de leefomgeving, het leefmilieu en de toch al onder druk staande Inuitcultuur. Om dit soort problemen te bestrijden en een vorm van inkomsten voor de Inuitgemeenschappen veilig te stellen, is in 1977 de Inuit Circumpolar Council (ICC) opgericht. De ICC is een non-gouvernementele organisatie die de belangen van de Inuit internationaal probeert te behartigen en nu inspraak probeert te verwerven in de dreigende opdeling van de Noordpool.

Het ICC heeft niet de illusie dat de hele pool de Inuit toebehoort. Grote delen van het territorium waar het nu om gaat, hoorden nooit bij het Inuitgrondgebied. De Inuitleiders hebben zich bij monde van Duane Smith, de president van ICC Canada, desondanks ernstig bezorgd verklaard over de exploitatie van het territorium, het openhouden van de noordwest vaargeul, wat de migratiepatronen van het wild verstoort, en de impact van militaire rivaliteit (het bouwen van militaire havens en vliegvelden) op het milieu. De grootste angst is een olieramp, zoals in 1989 voor de kust van Alaska. De olietanker Exxon Valdez botste op een rif en liet een enorme olievlek achter die grote schade voor het lokale ecosysteem veroorzaakte.

Gelukkig zijn er wel wat lichtpuntjes. Voorlopig lijkt het territoriaal dispuut nog niet opgelost en in de tussentijd kan er veel veranderen voor de Inuit. In 1999 verkregen de Nunavut Inuit bijvoorbeeld verregaande bestuurlijke autonomie van de Canadese overheid en zij delen nu mee in de winst die uit natuurlijke hulpbronnen wordt verkregen. Over de aanspraak die zij kunnen maken op eventuele olie- en gasvelden rond de kust van hun territorium wordt echter nog stevig onderhandeld. Behalve de Nunavut genieten ook de Inuit op Groenland reeds een

hoge mate van bestuurlijke autonomie, die zeer waarschijnlijk nog verder uitgebreid wordt na november 2008. Dan vindt er namelijk een referendum plaats over uitbreiding van de autonomie en toekomstige onafhankelijkheid. Het heilige land komt zo stukje bij beetje weer in handen van de inheemse bevolking.

Ondanks een hoop internationale bravoure is de strijd om de Noordpool nog lang niet beslecht. Er zijn veel eenzijdige claims gemaakt, maar uiteindelijk zal de status binnen het raamwerk van de Verenigde Naties bepaald moeten worden. De Inuit maken terecht aanspraak op een deel van de Noordpool en haar natuurlijke hulpbronnen, en Canada en Denemarken lijken op het eerste gezicht bereid hen hierin tegemoet te komen. Als we echter kijken hoe grootmachten in het verleden met minderheden zijn omgesprongen, is het nog maar de vraag of de Inuit daadwerkelijk de hen toekomstige zeggenschap verwerven als de poollanden eenmaal om de tafel gaan zitten om de Noordpool te verdelen.

In 2007 hebben we dus een botsing van vele verschillende belangen kunnen aanschouwen. Rusland ziet in de Noordpool op korte termijn als een mogelijkheid om de hernieuwde nationale trots te etaleren en op langere termijn om olie en gas te winnen en daarmee haar internationale macht te behouden. Ook de overige poollanden hopen een graantje mee te pikken van de (onbewezen) rijkdommen van de Noordpool en de potentiële vaarroutes. De Inuit proberen hun traditionele leefwijze te behouden en te beschermen. Grondstoffenwinning keuren zij niet per definitie af, want daar kunnen ze zelf ook van profiteren, maar zij willen betrokken worden in het beslissingsproces om te voorkomen dat de milieu-impact te hoog wordt. Het zijn immers de lokale gemeenschappen die als eerste worden getroffen als het wild verdwijnt, de kusten

met olie besmeurd raken en het ijs onder hun voeten wegsmelt. Voor de Inuit is de Noordpool dus pas echt heilig.

Paul van der Vlis (paulvandervlis@gmx.net) is student Politieke en Culturele Geografie aan de Universiteit van Amsterdam en medewerker van de Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO).

Literatuurselectie

Bennett, J. & S. Rowley (2004) *Uqalurai: an oral history of Nunavut*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Inuit Circumpolar Council (2007) *About Inuit Circumpolar Council*. <inuitcircumpolar.com> Laatste bezocht mei 2008.

United Nations (2007) *The United Nations Convention on the Law of the Sea. A historical perspective*. <www.un.org> Laatste bezocht mei 2008.